עם **כמאל מנצור**, בן שייך עוספייה

„כל שאיפתנו – חופש!"

כמאל מנצור, בן 22, הוא בנו של שייך נג'יב מנצור, איש עסופיה. הוא סטודנט למדעי המזרח באוניברסיטה העברית בירושלים, ואחד הצעירים הבולטים ביותר בחיי הציבור של העדה הדרוזית בארץ. הראיון הבא ניתן על־ידו בשפה העברית לנציג מערכת העולם הזה.

מר מנצור, כמה מספר הדרוזים במדינת ישראל?

בישראל חיים בערך 17.000 דרוזים. הם מפוזרים ב־16 כפרים, רובם בגליל.

מה מצבם של הדרוזים אזרחי במדינה?

עד עכשיו נמצאים רוב הדרוזים תחת מימשל צבאי, ויש להם אותן הזכויות כמו ליתר המעוטים, וגם מוטלות עליהם אותן החובות. אין הבדל. רק שלושה כפרים אינם תחת המימשל הצבאי — עוספיה, דלית־אל־כרמל ושפרעם.

האם הדרוזים משרתים בצה"ל?

כן. הדרוזים שרתו בצבא בימי מלחמת העצמאות, וממשיכים בשרותם עד היום.

האם רק כטוראים או גם כקצינים?

יש לנו שני קצינים בצבא, ויתר החיילים הם בעלי דרגות יותר נמוכות.

מה מצבם הכלכלי של הדרוזים?

הדרוזים, כחקלאים, קשורים לאדמה שלהם. ומצבם הכלכלי היה תמיד יציב. אפשר לומר שמצבם השתנה במידה ניכרת לטובה אחרי קום המדינה.

מאיזו סיבה, מר מנצור?

הדרוזים הרגישו כי מדינת ישראל היא המדינה אשר תאפשר להם את החופש, ואותו קיבלו במידה בלתי־מוגבלת. והיות והמדינה מסתכלת עליהם כנאמנים למדינה, קיבלו את הדרוזים כחיילים, כשוטרים וכפועלים, ביחוד בנגב.

אבל אי־אפשר להתעלם מן העובדה שמצבם צריך שיפור, ביחוד בחקלאות. כמעט ואין לדרוזים חקלאות בהשקאה, ציוד טכני ובמיוחד בולט המחסור בטרקטורים. לדרוזים יש רק שלושה טרקטורים ואין זה מספיק.

מי משווק את התוצרת של הדרוזים?

כמה כפרים דרוזיים הצליחו להקים תחנות־ריכוז המשווקות בעצמן את התוצרת שלהן. אולם בכפרים האחרים השיווק הוא בידי חברות המנצלות את החקלאי והפלח.

גם חברות ערביות?

גם ערביות.

מה התרכב תחברתי של הכפר הדרוזי הרגיל, מר מנצור?

אפשר לומר שהמצב החברתי של הכפר הדרוזי הוא יותר טוב מאשר בכפר הערבי. מכיוון שהדרוזים שמרו על החופש לכל אזרח דרוזי. אין לנו סטטיסטיקה מדויקת באחוזים, אבל לרוב הדרוזים יש די אדמות לעיבוד.

כמה אחוזים מן הציבור הדרוזי אין להם כלל אדמות או שיש להם נחלות של פחות מ־100 דונם?

יש לנו מעשרה עד 15 אחוז שאין להם אדמות, וכארבעים עד חמשים אחוז שאין להם 50 דונם למשפחה.

כמה אחוזים יש להם נחלות של יותר מ־100 דונם?

מ־10 עד 20 אחוז.

האם הדרוזים רואים את עצמם כערבים, או בעם נפרד לגמרי?

הדת הדרוזית נוסדה לפני 1000 שנה במצרים. היא דת נפרדת משאר הדתות בעולם. מוצא הדרוזים מבחינה היסטורית אינו ידוע, אבל מבחינה דתית יודעים הדרוזים מניין באו ובאלה מקומות היו מחולקים. לדרוזים יש מסורת נפרדת מאשר המסורת הערבית, וגם יש דברים דומים, היות והדרוזים היו מעוט קטן בקרב הערבים, היו מושפעים מהם, ונראו בכמה תקופות כערבים גלהבים.

האם הדת הדרוזית היא סודית, מר מנצור?

כן. הדרוזים מאמינים באל אחד, מונותאיסטי, ונביאם, יתרו חותן משה. רוב הדרוזים דתיים בדרך כלל, אבל המצב הוא כמו אצל הדתות האחרות, ואחוז החילונים מתחיל להיות יותר גדול. צריכים רפורמה דתית בין הדרוזים הדור הצעיר אינו רוצה להתעלם מן המסורת הדרוזית וגם אינו רוצה להתרחק מן הציביליזציה. לפי דעתי, שני הדברים יכולים להתמזג.

מה הם איסורי הדת הדרוזית?

מבחינה דתית אסור לדרוזי לעשן או לשתות יין ולאכול בשר־חזיר. לדרוזי מותר לשאת אשה אחת בלבד. האשה צריכה להיות בת 18 לפחות. הדרוזי יכול לגרש את אשתו אם ישנה סיבה כמו מחלה או יחסים לא טובים. אם אין סיבה, הוא מוכרח לתת לאשתו רכוש או מזונות לפי פסק־דין הועד הדתי. האשה יכולה לגרש את בעלה, אם ישנן סיבות. שניהם אינם יכולים להתחתן בשנית איש עם רעותו, אולם מותר להם להתחתן שנית עם מישהו אחר. האשה הדרוזית מכובדת אצל הדרוזים והיא תפסה מקום חשוב בימי המלחמות. למשל, בת משפחה אצילה בהר הדרוזים, מיתה אל־עטראש, מילאה תפקיד חשוב שעה שהדרוזים לחמו נגד הצרפתים ב־1925. אשה אחרת, נזירה ג'ומבלט, אמו של כמאל ג'ומבלט, מנהיג המפלגה הסוציאליסטית בלבנון, והמהפכן הגדול של העולם הערבי, שלטה בתקופה ארוכה בין הדרוזים, כמנהיגתם.

כיצד אתה מגדיר את המיוחד אשר במסורת הדרוזית?

השאיפה של הדרוזים היתה מאז ומתמיד אל החופש המוחלט. לכן ישבו הדרוזים בהרים כדי לשמור על עצמאותם. הדרוזים התפרסמו כמכניסי אורחים, וקראו להם בערבית בני מערוף, כלומר אנשי־חסד. הדרוזים אהבו לעזור לחלשים ולתת מקלט לכל דורש. מלחמת 1925 התעוררה אחרי שמנהיג מוסלמי בשם אדהם ביי חנג'אר נמלט מפני חיילים ברפתיים אל ביתו של שולטאן באשא אל־עטראש, המנהיג הדרוזי העולמי, בכפר אלקרייה בהר הדרוזים. הצרפתים נכנסו לכפר ותפסו בכוח את האסיר, בהעדרו של אל־עטראש, בעל הבית. ואצל הדרוזים בושה היא לא להגן על האורח. עם שובו של שולטאן בשא אל־עטראש חיכתה לו אמו ואמרה: „אתה לא תהיה בני אם לא תחזיר את האורח• שלך או לפחות תנקום את נקמתך!" השולטאן רדף אחרי החיילים והרג שניים מהם, אך לא הצליח לשחרר את האורח. לכן הכריז את המלחמה נגד הצרפתים.

האם הדרוזים היו שותפים לתנועה הלאומית הערבית כמרחב בהרות האחרונים, או זרים לה, מר מנצור?

אין לדרוזים אינטרסים מדיניים להקים מדינה, ולכן הם מעוניינים כל ממשלה או ארץ שתשמור עליהם בעורתם הצבאית אשר מילאה במרחב תפקיד חשוב. הדרוזים עזרו לסוריה ב־1925, במלחמת השיחרור נגד צרפת, וגם עזרו ללבנון ב־1940 נגד הצרפתים. עזרתם לא היתה רק מתוך שאיפה לאומית, אלא גם מתוך האינטרס הפשוט שלהם כבני הארץ.

זאת אומרת, הדרוזים היו ויהיו נאמנים לכל מדינה שתגן עליהם ותיתן להם חופש זהו.

מה כוחה המספרי של העדה הדרוזית בעולם?

מרכז הדרוזים הוא בהר הדרוזים בדרום סוריה, ומספרם שם מגיע ליותר מ־100.000 נפש. הם חקלאים מפורסמים, וביחוד בחיטה של חוראן. מספר הדרוזים בלבנון מגיע ל־85.000, הם בעלי תרבות, סוחרים, ובניהם קמו כמה אישים חשובים המשמשים בתפקיד חשוב בעולם הערבי. כגון ד"ר פאריד זיין אל־דין, נציג סוריה באו"ם ושגרירה בארצות־הברית; שייך האליל טקיאדין, ציר הלבנון בבראזיל, שייך אסעד אל־פאקיה, שגריר סעודיה בארצות־הברית, ועוד רבים. יש כמה דרוזים בארצות שונות כתורכיה, יוון, רומניה, ויש מספר גדול באמריקה הדרומית והצפונית, שהיגרו מהלבנון, סוריה וארץ־ישראל בתקופות האחרונות.

כל העולם הכיר את הדרוזים כחיילים בלבד, אבל יכולים להיות אנשי רוח ואנשי־שלום.

כדאי לציין את התכנית אשר אני מנסה לבצעה: להשקיע הון דרוזי מאמריקה בישראל. אני שמח לומר שיש כמה אנשים אמריקאיים חשובים העוזרים לנו בתכנית הזאת, כגון מיסטר רוג'ר באלדווין, נשיא הליגה הבינלאומית למען זכויות האדם באו"ם. דוקטור לאודרמילק, המומחה הבינלאומי לשימור קרקע, ראבי מורים אייכנרייט, מנהיג העדה היהודית הרפורמית באמריקה. התכנית היא להזמין כמה מנהיגים דרוזיים לישראל, שיראו כיצד העם הדרוזי חי בתוך המדינה הזאת, וידונו על הבעיות הכלכליות, התרבותיות והדתיות של הדרוזים, והדרך לפתרונם.

הדרוזים ידועים בגידול הסאבאק, בתוצרת ירקות, פירות וגם בתוצרת חלב. אפשר לבנות בתי־חרושת לתוצרת הזאת. זה יהיה לטובת המשקיעים כאנשי ביזנס, לטובת הדרוזים בישראל ולטובת המדינה. אנו רוצים שהממשלה והסוכנות היהודית תעזור לנו בדבר.

מר מנצור, האם הדרוזים בסוריה ובלבנון יודעים את מצבם של הדרוזים בארץ? האם מצב זה יכול להשפיע על עמדתם כלפי יחסי ישראל־ערב?

מאז קום המדינה לא היו קשרים ישירים בין העדה בארץ ובין שאר העדה בארצות השכנות. בחג יתרו (שועייב), אשר חל ב־24 באפריל, ביקשו הדרוזים בישראל לתת לדרוזים מחוץ־לארץ להיכנס לארץ ולשתתף בחג. ממשלת ישראל הודיעה על הסכמתה, אבל הממשלות השכנות אסרו על בואם של הדרוזים.

הדרוזים בישראל רצו מאז ומתמיד שאחיהם הדרוזים ידעו על מצבם. למען המטרה הזאת משפיעים הדרוזים במקומות האלה בכל יכולתם על החשבה הערבית ובין הערבים עצמם.

מה יחסי שר אריב אז שישאקלי ועדת הדרוזית בארצו?

מכיוון שיש חוסר ידיעות, אי־אפשר להביא תמונה שלמה על יחסו של שישאקלי לדרוזים. אבל אפשר לתאר לעצמנו מן העיתונות ששישאקלי מעוניין שהדרוזים יהיו לצדו, ולא נגדו. לכן הוא עושה את כל המאמצים להביא אותם למצב זה.

האיו מפלגות שייכים הדרוזים בישראל?

כדאי להדגיש את הנקודה שדרוזים שומרים על ידידות, ולכן כמה אנשים ממפא"י היו חבריהם של הדרוזים מזמן. כגון אבא חושי, ראש עירית חיפה, אשר הדגיש כמה פעמים את נאמנותם של הדרוזים לו ולשאר החברים העוסקים באינטרסים של הדרוזים. אבל אין זו הידידות היחידה של הדרוזים. לדרוזים חברים ותיקים בין שאר המפלגות. בעצם, הדרוזים לא רוצים להבדיל בין יהודי ליהודי, אבל מעוניינים הם בשמירת האינטרסים שלהם. מי שיתן לנו יד, ניתן לו את ידנו. הקומוניזם אסור על הדרוזי, לכן יש כ־חמשה ששה קומוניסטים דרוזים בלבד.

כמי שייכים נציגי הדרוזים בכנסת

כידוע יש לדרוזים שני חברי כנסת — השייך ג'בר מועדי מכפר יִרקה בגליל, מהרשימה הדמוקרטית, ושייך סאלם נאפז, מכפר שפרעם, מרשימת החקלאות והעבודה. שני חברי הכנסת נטו לשני קוים שונים. השייך ג'בר מועדי ואוהדיו היו לצד אבא חושי, ראש עירית חיפה, ושייך סאלם נאפז תמך ביהושע פלמון, היועץ לענייני הערבים במשרד ראש הממשלה. מאז התפלגו הדרוזים לפי שני קוים. כיום חושבים הדרוזים לאחד את עמדתם ולשם כך התכנסו בעוספיה, והחליטו לכנס אסיפה מכל הכפרים ולהרכיב מועצה אשר תפקח על שני חברי הכנסת. אנו רואים את הפילוג בכל העניינים הדתיים, בתרבותיים והמוניציפליים. דוגמה: הבחירות בכפר עסיפה, בהן ראינו את מפא"י נגד מפא"י. אין אנו רוצים בחילוקי דעות בין הדרוזים בדרך כלל, אבל מן הצד השני רוצים אנו לתת חופש־דעה לכל דרוזי.

האם ישנם הרבה דרוזים כמוך הדוברים עברית?

העברית שלי היא עברית של עולה חדש לגמרי. מצב הדתיות בין הדרוזים טוב מאד באופן יחסי, בהשוואה למה שהיה בימי המנדט. בכל כפר דרוזי יש בית־ספר, אשר מלמדים בו שלוש שפות — ערבית, עברית ואנגלית. בכפר עספיה, למשל, יש 450 תלמיד בערך, מבין 2000 תושבים. יש לנו כ־20 תלמידים בבתי־הספר התיכוניים בנצרת, ויש לנו ששה סטודנטים דרוזיים באוניברסיטה העברית. הם מחלקים בין הפקולטות למשפטים, חקלאות, רפואה ומדעי הרוח.

יש לקוות שהדרוזים בישראל, בעזרת השלטונות, ובאהדת הציבור היהודי, יוכלו להתחרות עם הדרוזים בלבנון, הנמשבם דוגמה בתרבות ובהשכלה.

מר מנצור, האם ישנה נכונות מצד הנוער הדרוזי לחדור יחיי התרבות וההכרה של המדינה?

במדינת ישראל אנו רוצים שהעם היהודי וגם העולם יכירו אותנו כמו שאנו, על הרע והטוב שבנו. אנו מעודדים את הזולת להכיר אותנו. אבל אין אנו מעוניינים שיביטו אותנו בצורה מעורפלת. מצדנו אנו עושים את כל האפשר. אני עצמי, למשל, הייתי הולך עם קבוצה דרוזית לכל מחזור באולפן נהריה ומרצה לפני התלמידים והעולים החדשים והתיירים על העדה הדרוזית וגם היינו רוקדים, שרים ומראים לחברים את המסורת שלנו. מצד היהודים, ומצד הציבור היהודי, אין רואים עד היום נטייה רבה לבוא במגע אתנו ולהכיר אותנו היטב. אני מאשים את העיתונות היהודית על אי־דאגתה להכיר את הדרוזים כמו שהם.